

БІБЛІОТЕКИ ВНЗ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНУ

Т. М. Костирко

директор бібліотеки Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

Визначається місце бібліотек ВНЗ в структурі інформаційного простору Миколаївського регіону. Розвиток ресурсів вузівських бібліотек має позитивну динаміку і йде більш швидкими темпами чим формування ресурсів інших бібліотек м. Миколаєва. Бібліотеки обслуговують широке коло користувачів з різноманітними запитами, обумовленими переважно їх науковою, педагогічною, управлінською й освітньою діяльністю. На підставі проведеної оцінки стану бібліотечно-інформаційних ресурсів і їхньої значимості для розвитку наукового, освітнього й економічного потенціалу території передбачається виробити правові, організаційні й економічні механізми оптимального використання ресурсів з метою розширення доступу до них.

Головні особливості розвитку бібліотечно-інформаційних та освітніх технологій на сучасному етапі характеризуються початком переходу від інформаційного суспільства знань – кінцевої мети трансформації суспільства – в інформаційне століття. При цьому роль бібліотеки і освітніх установ, перш за все, університетів, стає визначальною, а електронна інформація та комп'ютерно-телекомунікаційні інформаційні і освітні технології стають головними індикаторами рівня суспільного прогресу.

Одночасно відбувається і зміна місії вузівської бібліотеки, що обумовлено, насамперед, зростанням ролі освіти як каталізатора суспільного розвитку. Звідси посилення інформаційної складової діяльності бібліотеки ВНЗ. Пріоритетом цієї діяльності є організація вільного і необмеженого доступу до інформації як до основного ресурсу цивілізації.

Будучи основним підрозділом ВНЗ, відповідальним за інформаційну підтримку навчального, наукового і виховного процесу, бібліотека визначає пріоритети своєї діяльності у відповідності зі стратегією розвитку вищого

навчального закладу. Очевидно, що вся багатогранна діяльність бібліотеки повинна сприяти розвитку потенціалу ВНЗ, якісному виконанню ним своєї соціальної ролі.

Особливістю бібліотеки ВНЗ є те, що вона діє в системі суспільних відносин території і як самостійний суб'єкт, і як підсистема ВНЗ. Подвійний характер відносин, що складаються в системі "бібліотека – ВНЗ-територія", має як позитивне, так і негативне значення. До позитивного можна віднести той факт, що будучи частиною більш великої і могутньої системи, бібліотека залишається більш стійкою, захищеною до несприятливого впливу зовнішнього середовища. Це впливає на її фінансовий стан та забезпечує більш високий рівень соціальної та економічної стабільності в порівнянні з тим, якби вона була самостійним суб'єктом господарювання. Отже, створюються передумови для позитивної динаміки її розвитку. Негативним фактором залежності вузівської бібліотеки від ВНЗ є недооцінка її ролі в системі суспільних відносин територій.

Роль бібліотеки ВНЗ, її участь в процесі відтворювання території, недооцінюється не тільки з боку владних структур, населення і професійного співтовариства, але й у цілому з боку держави. По суті держава визначає свою політику тільки стосовно бібліотек системи Міністерства культури, і якоюсь мірою, стосовно найбільших бібліотек України, незалежно від їхнього відомчого підпорядкування.

Разом з тим, необхідно відзначити, що в останні роки бібліотечна політика Міністерства освіти і науки України зазнає серйозних змін. Можливо, це пов'язано з переоцінкою ролі інформації в інформаційному суспільстві, її значимості для всіх сфер людської діяльності і, у першу чергу, для освіти і самоосвіти. Звідси і новий погляд на бібліотеку, інша оцінка її ролі у ВНЗ: з допоміжного підрозділу вона перетворюється в рівнозначну структуру вузу, яка забезпечує інформаційну підтримку всіх напрямків діяльності вищого навчального закладу. Підтвердженням даного факту є визначення Міністерством освіти і науки критеріїв оцінки інформаційної складової

діяльності вузу при його атестації, ліцензуванні й акредитації. При цьому особлива увага приділяється інформаційним ресурсам бібліотеки, які характеризують рівень забезпеченості навчального процесу і науково-педагогічної діяльності. Враховується ступінь розвитку інформаційних технологій у бібліотеці, її включеність в інформаційний простір вузу, обсяг і характер електронних ресурсів бібліотеки (власних і придбаних), наявність засобів віддаленого доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів.

Як відзначалося вище, діяльність бібліотеки тісно пов'язана з ВНЗ і цей зв'язок носить системний характер, тому що бібліотека є його підсистемою. Разом з тим, бібліотека функціонує у певному інформаційно-освітньому просторі території, взаємодіє з іншими бібліотеками, разом з ними формує регіональне бібліотечно-інформаційне середовище. Як відомо, найважливішою складовою наукових досліджень і освіти є аналіз та засвоєння наукової інформації. Тому в структурі інформаційно-освітнього простору території повинні бути розглянуті бібліотечно-інформаційні ресурси ВНЗ. Бібліотеки, як постачальники інформації, надають її в систематизованому, доступному для користувача вигляді і, в основному, безкоштовно.

Необхідно відзначити, що територіальні мережі спеціальних і науково-технічних бібліотек, служб науково-технічної інформації в Миколаєві, так само як і по всій Україні, практично ліквідовані. У той же час, бібліотеки великих промислових підприємств, як правило, функціонують на закритих для сторонніх користувачів територіях. Тому для основних груп користувачів – студентів, викладачів і науковців – відносно доступними в м. Миколаєві є ресурси Обласної УНБ ім. О. Гмирьова, Центральної міської бібліотечної системи, Обласної бібліотеки для юнацтва, мережі бібліотек вузів. Найбільша кількість користувачів задовольняють свої запити, пов'язані з науковою й освітньою діяльністю, за допомогою ресурсів цих бібліотек.

Найбільш значимими, з погляду користувача, бібліотечними ресурсами є: фонд бібліотеки, що включає документи на традиційних та інших носіях інформації; інформаційні продукти бібліотеки, як створені самою бібліотекою,

так і придбані нею; кваліфікований персонал. В умовах впровадження інформаційних технологій до ресурсів бібліотек повинні бути віднесені автоматизовані комплекси, що включають в себе програмні та технічні засоби, які забезпечують доступ до внутрішніх і віддалених інформаційних ресурсів, засобів лінгвістичного забезпечення.

Аналіз динаміки основних показників діяльності бібліотек ВНЗ м. Миколаєва показує, що вони стають все більш затребуваними. Починаючи з 2000 року, зростає кількість читачів (табл. 1), книговидач (табл. 2), відвідувань (табл. 3) і деякі інші показники. Випереджальний ріст читачів і книговидач свідчать про інтенсивне використання наявних бібліотечних ресурсів з одного боку, і недостатній обсяг комплектування з іншого.

Таблиця 1. Показники кількості користувачів

Рік	НУК	МДУ	МДАУ	МФ КНУКіМ	МДГУ	МННЦІ ОНУ
2003	7889/ 26285	8296/ 33220	4681/9500	2090/4956	2288/4545	1650/2920
2004	9028/ 25135	8850/ 38289	5009/9730	2642/4925	2943/5297	1865/3730
2005	9248/ 30568	9255/ 35930	10687/ 18714	2612/6015	3323/6005	1815/3630

Таблиця 2. Показники книговидачі (тис. прим.)

Рік	НУК	МДУ	МДАУ	МФ КНУКіМ	МДГУ	МННЦІ ОНУ
2003	486500	390620	487639	93317	179200	87263
2004	506670	390320	503341	98125	186962	92275
2005	596289	386675	872212	124566	203308	87490

Таблиця 3. Показники відвідувань (тис. прим.)

Рік	НУК	МДУ	МДАУ	МФ КНУКіМ	МДГУ	МННЦІ ОНУ
2003	227750	253970	106100	45329	112300	30256
2004	243121	264335	122764	46320	115497	33131
2005	290847	255042	258698	49238	130796	28197

В останні 3 роки намітилася також позитивна динаміка комплектування бібліотечних фондів. Збільшення обсягу нових надходжень відзначається в 5 бібліотеках з 6, у середньому по вузах обсяг нових надходжень зріс на 48 %. Дані табл. 4 характеризують обсяги нових надходжень у вузівських бібліотеках м. Миколаєва.

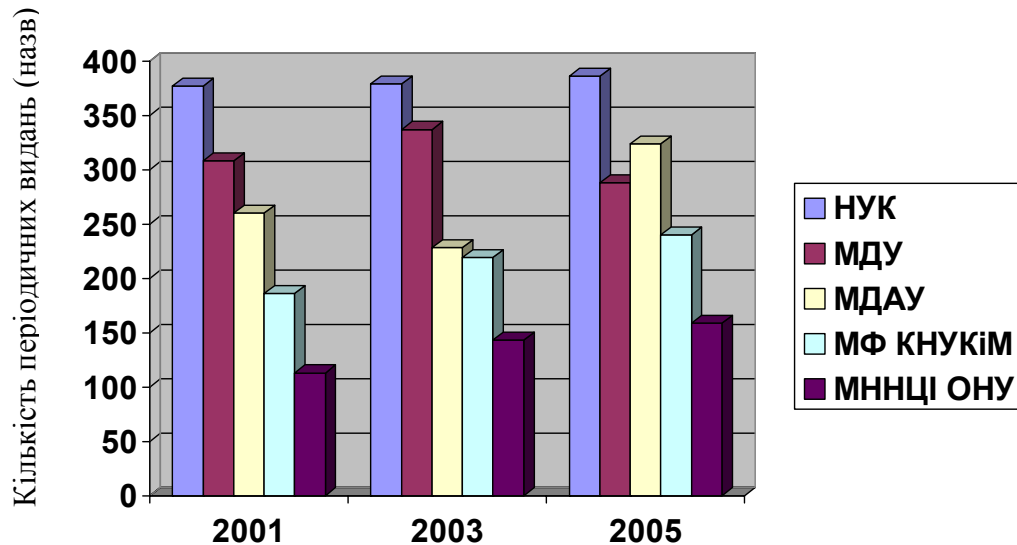
Таблиця 4. Обсяги нових надходжень у бібліотечні фонди (тис. прим.).

Рік	НУК	МДУ	МДАУ	МФ КНУКіМ	МДГУ	МННЦІ ОНУ
2003	16280	13556	7196	3150	9870	1032
2004	19486	8155	8464	3028	10623	1115
2005	18454	11601	13029	5079	8554	1226

Позитивна динаміка нових надходжень у вузівських бібліотеках обумовлена декількома факторами. Рішення ради ректорів вузів про виділення 5-10 % від позабюджетних надходжень цільовим призначенням на комплектування бібліотечних фондів, прийняте ще в 2000 році, почало виконуватися в більшості вузів, що і відбилося на показниках комплектування. Активно розвиваються такі форми поповнення фондів як дарування, книгообмін. З 2001 р. бібліотеки вузів поповнюються безкоштовною літературою з науково-методичного центру МОН України. Це складає приблизно 25-30 % від необхідної бібліотекам літератури. Проте, у деяких бібліотеках це дозволило істотно поліпшити ситуацію, зокрема, у бібліотеках гуманітарних вузів.

Важливим інформаційним ресурсом бібліотек ВНЗ є фонд періодичних і інформаційних видань. Відомо, що вартість підписки на необхідний, профільний для бібліотеки репертуар, щорічно зростає. В умовах дефіциту фінансування у ВНЗ і повної відсутності бюджетного фінансування з боку держави, ряд бібліотек зазнали серйозних труднощів в пошуку коштів на підписку.

У цілому, у Миколаєві зведений репертуар періодичних і інформаційних видань, що виписуються вузівськими бібліотеками, складає 1700 найменувань. В рамках міжвузівської корпорації бібліотек ВНЗ м. Миколаєва, яка була створена у 2004 році, ведеться Корпоративний електронний каталог статей із періодичних видань. З 2005 р. бібліотеки ВНЗ випускають "Зведений покажчик періодики бібліотек вузів м. Миколаєва", що дозволяє координувати підписку й уникати зайвого дублювання.

Репертуар періодичних видань (назв)

Бібліотека	2001	2003	2005
НУК	377	379	386
МДУ	308	337	288
МДАУ	260	228	324
МФ КНУКіМ	186	219	240
МДГУ	289	315	329
МННЦі ОНУ	113	143	159

Розвиток комп'ютерних технологій, а разом з ними і електронних ресурсів, іде досить швидкими темпами: за короткий період часу кількість ПК у бібліотеках вузів зросла в 1,5 рази (табл. 5). Значно збільшився обсяг БД і, особливо, електронних каталогів. За останні 3 роки кількість записів в ЕК зросла в 3,5 рази. Бібліотечні локальні мережі, які в деяких ВНЗ є сегментами внутрішньовузівських мереж, дозволяють істотно розширити доступ

користувачів до бібліотечних ресурсів з робочих місць кафедр, комп'ютерних класів та ін.

Таблиця 5. Стан комп'ютеризації бібліотек ВНЗ м. Миколаєва

2003 рік Бібліотеки	ПК	АРМ	БД	Записів ЕК	АБІС	Інтернет/ Інтранет
НУК	12	10	11	26814	УФД/Бібліотека	+/+
МДУ	1	1	—	1 285	УФД/Бібліотека	-/+
МДАУ	3	3	1	80	УФД/Бібліотека	-/+
МФ КНУКіМ	1	1	—	—	ІРБІС	-/-
МДГУ	2	2	—	7 520	УФД/Бібліотека	+/+
МННЦі ОНУ	1	1	—	1 085	УФД/Бібліотека	+/+
2004 рік Бібліотеки	ПК	АРМ	БД	Записів ЕК	АБІС	Інтернет/ Інтранет
НУК	17	17	19		УФД/Бібліотека	+/+
МДУ	3	13	9	28 130	УФД/Бібліотека	-/+
МДАУ	3	3	3	2 246	УФД/Бібліотека	-/+
МФ КНУКіМ	1	1	—	—	ІРБІС	-/-
МДГУ	2	2	—	11 141	УФД/Бібліотека	+/+
МННЦі ОНУ	2	2	3	3 979	УФД/Бібліотека	+/+
2005 рік Бібліотеки	ПК	АРМ	БД	Записів ЕК	АБІС	Інтернет/ Інтранет
НУК	17	17	19	52 252	УФД/Бібліотека	+/+
МДУ	3	13	10	40 532	УФД/Бібліотека	-/+
МДАУ	6	3	4	5 647	УФД/Бібліотека	-/+
МФ КНУКіМ	1	1	—	—	—	-/-
МДГУ	2	2	—	18 128		+/+
МННЦі ОНУ	2	2	3	6 572		+/+

За останні роки матеріально-технічна база трохи виросла в ряді бібліотек, але темпи її збільшення помітно відстають від росту інформаційних ресурсів і показників обслуговування, що є чинником, який стримує розвиток практично у всіх бібліотеках. Слабким місцем більшості бібліотек можна вважати і кадровий ресурс: насамперед, невідповідність штатів бібліотек обсягам роботи, які збільшились, типовим штатним розкладам, а також професійний і віковий склад. В 2005 році методичним об'єднанням вузівських бібліотек м. Миколаєва було прийняте спільне рішення про створення бібліотечно-освітньої мережі Миколаївського регіону, до якої на першому етапі увійшли 5 бібліотек ВНЗ. В

перспективі планується прокладка оптоволоконної лінії, підключення всіх бібліотек ВНЗ Миколаєва, у найближчій перспективі – підключення освітніх установ (шкіл, коледжів) Миколаєва. Створено координуючий орган – науково-технічну раду, завданням якої є вироблення погодженої науково-технічної та інформаційної політики, створення єдиного бібліотечно-інформаційного простору регіону.

Початок роботи зі створення корпоративної мережі активізувало діяльність бібліотек по розробці власних Web-сайтів, поставило перед бібліотеками задачу забезпечення доступності наявних у них електронних ресурсів.

На сьогоднішній день в Інтернет представлені електронні ресурси тільки однієї вузівської бібліотеки – бібліотеки НУК. Слід зазначити, що рішення проблеми доступності інформаційних ресурсів вузівських бібліотек для різних категорій користувачів (не тільки своїх, але і сторонніх), стає в розряд першочергових.

Ресурси ВНЗ також необхідно оцінити з погляду галузевої спеціалізації (оскільки багато вузівських бібліотек мають унікальні ресурси), повноти, якості, затребуваності певними групами користувачів та ступеня доступності для інших користувачів, сторонніх вузу.

На підставі проведеної оцінки стану бібліотечно-інформаційних ресурсів і їхньої значимості для розвитку наукового, освітнього й економічного потенціалу території повинні бути вироблені правові, організаційні й економічні механізми оптимального використання ресурсів з метою розширення доступу до них.

Таким чином, бібліотеки ВНЗ мають у своєму розпорядженні значні за обсягом та унікальні за складом інформаційні ресурси, які включають: бібліотечні фонди, БД, електронні ресурси, а також програмно-технологічні комплекси, що забезпечують доступ до світових інформаційних ресурсів. Розвиток ресурсів вузівських бібліотек має позитивну динаміку і йде більш швидкими темпами, ніж формування ресурсів інших бібліотек м. Миколаєва.

Бібліотеки обслуговують широке коло користувачів з різноманітними запитам, обумовленими переважно їх науковою, педагогічною, управлінською й освітньою діяльністю. Поряд з основними групами користувачів у багатьох бібліотеках постійно збільшується кількість сторонніх користувачів.

У силу зазначених вище причин бібліотеки вузів займають важливе місце в структурі інформаційно-освітнього простору території, приймаючи на себе значне навантаження в забезпеченні освітніх процесів території.

У той же час відсутність цілеспрямованої регіональної бібліотечної політики, механізмів правової, економічної та організаційної підтримки діяльності бібліотек вузів не створює умов для більш ефективного використання їх ресурсів.

Міжвідомча взаємодія бібліотек м. Миколаєва в даний час не відповідає сучасним вимогам і не забезпечує необхідний рівень доступності ресурсів бібліотек широкому колу користувачів, що в цілому знижує інформаційний та економічний потенціал території.

Список літератури

1. Апшай Н. Стратегічні засади розвитку бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації // Вісник Книжкової палати. – 2004. – № 6. – С. 23-25.
2. Карташов Н. С. Міжвідомча координація – шлях до ефективного керування // Наукові і технічні бібліотеки. – 2001. – № 12. – С. 4-17.
3. Слободяник М. С. Інформаційне забезпечення процесу реформування вищої освіти в Україні // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 4-7.
4. Шевченко И. А. Библиотека в системе информационного обеспечения региональной политики // Материалы VIII Междунар. конф. "Крым – 2001" "Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества". В 3 т. – М.: ГПНТБ России, 2001. – Т. 1. – С. 960-962.